

ТЕОЛОГІЧНИЙ ПЕРСОНАЛІЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

РУДАКЕВИЧ О.М.

Copyright © 2013

Практичний гуманізм та емпатія, що стали основою професійної етики соціального працівника сформувалися в руслі європейських філософських надбань. Виникнення соціальної роботи як професії дослідники фіксують кінцем ХІХ – поч. ст. Професія соціального працівника була започаткована рухом пропагандистів наукової благочинності (наукової філантропії), в католицькому та протестантському середовищах. В індустріально розвинених країнах з'являються групи люди, які почали займатися цим видом діяльності: Мері Річмонд, Джейн Адамс, Елен Стар – США, Єлизавета Фрай – Англія, Марія Галері – Франція. Необхідністю причини виникнення даної професії були такі фактори: урбанізація та індустріалізація суспільства призвела до розпаду традиційних соціальних зв'язків між людьми, а також між людиною і суспільством, збільшилась кількість маргінальних прошарків населення, недостатньо адаптованих до життя в місті соціальні проблеми яких неможливо було вирішити традиційними методами. Гостро постало питання піклування над безпритульними дітьми, незаможними інвалідами та іншими обездоленими категоріями населення. Таке суспільство потребувало лікування опираючись на методику благодійності та милосердя. Очевидним є те, що ідеї європейського теологічного персоналізму безпосередньо вплинули на переосмислення погляду на суспільну людину. Метою даної філософської традиції стало перетворення суспільства на основі примату духовних цінностей. Предметом дослідження персоналізму є людська індивідуальність, яка усвідомлює сама себе. Вперше вжив цей термін Шлейєрмахер в “Промовах про релігію”. Засадничими стали праці Емануеля Муньє “Персоналістська і суспільна революція.” (1934), “Маніфест персоналізму.” (1936), “Від власності капіталістичної до власності людської” (1936) [4]. Домінантою в цих творах стала думка, що особа є первинна реальність і найвища духовна цінність суспільства. “Особа – це духовна істота конститутивна способом існування і самостійністю в своєму бутті, вона підтримує це існування за допомогою прийняття ієрархії вільно прийнятих і внутрішньо пережитих цінностей, за допомогою відповідального включення в діяльність і постійно здійсненого звернення. Таким чином вона здійснює свою діяльність в свободі і, крім того, розвиває за допомогою творчих актів своє поклонання в всій її своєрідності...” [1]. Е. Муньє стверджує подвійну сутність людини: вона поклоняна осмислювати і переживати іманентні потреби як духовної істоти, будучи при цьому заручницею як своєї біологічної організації, так і своєї епохи. “Людина – буття природне. Завдяки своєму тілу вона є складовою частиною природи і тіло невідокремлене від неї... Наша особа втілена. Отже, вона ніколи не може повністю позбавитись матеріальних залежностей і тих умов в яких вона перебуває...” [2]. Персоналізм Е. Муньє прагне сумістити ці обидві грані людського існування: “Тілесне Я і Я, що існує об'єктивно є єдиним досвідом... Тіло пригнічує нас. Ми залежимо від нього, але в ньому – джерело нашої свідомості, духовності. Воно-посередник в житті духу. В цьому значенні можна сказати. Що непередметна істота є неможливою істотою, але добавимо, що будучи тільки предметним буттям, людині не вистачало б завершеності буття, тобто особистісного життя...” [3]. Людина може відбутися лише через самоформування особи, яке здійснюється за допомогою духовно-споглядальних процедур: прагнення до втілення самої себе і суспільного визнання; пошуку реального поклонання в межах самоконцентрації медитативного типу; самопожертвування через самовідречене життя для інших. Але завжди основоположним принципом у всіх процесах є любов.

Зразком гуманного емпатійного ставлення до людини стала соціальної доктрини Католицької Церкви. Важливий вплив на врегулювання соціальних справедливості та необхідної для цього діяльності мала енцикліка папи Лева ХІІІ “*Recurramus*” (1891), яка стала першим кроком у формуванні даного соціального вчення [5]. Ця енцикліка констатувала поширення бідності, зростання лихварства та жадібності, беззахисне становище робітників та непомірну концентрацію багатств у руках нечисленних багатіїв, які створили найманим робітникам рабські умови праці. Папа Лев ХІІІ в енцикліці “*Recurramus*” наголосив, що відстоюючи соціальну справедливість Церква нагадує багатим про моральний обов'язок піклуватися про бідних та немічних. Таким чином ця християнська альтернатива зможе примирити “кровожерливий лібералізм” та “безбожний соціалізм”. Вагомим доповненням соціальної доктрини Католицької Церкви стала енцикліка папи Пія Х “*Quadragesimo anno*” (1931), проголошена в сорокову річницю “*Recurramus*” [5]. Цей документ проаналізував економічне та соціальне становище в європейських країнах. Папа виступив на захист приватної власності, яку знищує соціалізм та критикував лібералізм, що прагне лише про примноження прибутків забуваючи про людину. На його думку, передувати побудові справедливого суспільного устрою мало б моральне відродження та дотримання християнських засад у всіх сферах суспільного життя. Логічним продовженням соціального питання в Католицизмі стала енцикліка, *Mater et magistra* Папи Івана ХХІІІ (1961), де йшлося про розбудову суспільств зруйнованих в другій світовій війні [5]. В процесі допомоги країнам, постраждалим від тоталітаризму та колоніалізму основою мала б стати християнська любов та пошук істини. Була проголошена “теологія визволення”. Особистою відповідальністю кожного християнина перед Церквою стало вдосконалення соціального устрою своєї держави, адже найважливішою цінністю мала б бути людська гідність кожної людини.

Наступний, хто вагомо розвинув теологічний персоналізм, був К. Войтила – Папа Іоан Павло ІІ, який він вважав загальною теологічною настановою, або інтерпретаційною моделлю, де “земля” й “небо”, тобто матеріальний і духовний світи розглядаються крізь призму людини. Центральною категорією теологічного персоналізму оголошується “особистість” [7]. Суттєвим є відношення особи до діяльності і опис цього відношення. Реальність дії виявляє особу найповніше. Безпосередній акт свідомої діяльності виражає і осмислює екзистенцію

людини. Лише дія є засобом інтеграції особи. Саме таке розуміння складає філософську основу, яка знайшла свій розвиток в “*Laborem exercens*”. Акцент на етичну площину діяльності демонструє зверхність моральних критеріїв над усіма іншими в аналізі сучасності і місця в ній людської особи. Особливістю вчення К. Войтили про смисл людського життя є переконання у тому, що християнство відкриває в людській особистості нові сховані рівні, а також нові форми її активності, за допомогою яких формується досконала особистість. Насамперед, християнство відкриває природну й надприродну глибини містичної складової особистості людини. Нові “шари” особистості проявляються тоді, коли на основі таких критеріїв, як структура, існування й діяльність людини співвідносяться Христос і людська особистість. Іван Павло II, запевняє, що факт боговтілення має онтологічний характер, а відтак стосується всіх людей: як віруючих, так і невіруючих, як християн, так і тих, хто сповідує інші релігії. “У таємниці втілення *людина* відкривається як жива подоба Бога-Сина”; “Не можна зрозуміти *людину* без Христа” [8].

Доктрину К. Войтили як папи і його антропологію як католицького мислителя характеризує насамперед включення у персоналістську концепцію особи Христа і пов’язаної з нею есхатологію, отож можемо вести мову про христоцентричний персоналізм Івана-Павла II, що найповніше виражений в теології праці. Людина, як особа працююча, наслідує Христа і бере з нього приклад. Розглядаючи вияв праці в єдності з Христом, розпіт’ятим за нас, – читаємо в “*Laborem exercens*” – людина співпрацює певним чином з Сином Божим у відкупленні людства. З’ясовується істинність вчення Ісуса, коли людина кожного дня бере хрест діяльності, до якої була покликана (...). В людській праці християнин відзнаходить частку Христового хреста” [8]. Праця, таким чином, набуває сакральної цінності, а особа, яка здійснює працю, продовжуючи справу Христа здійснює замисел Божий. Божественний план спасіння, які складають всю сферу сучасного життя людини, що перестає бути опозиційною до трансцендентних цінностей [3].

В христоцентричній антропології Івана Павла II, земний світ, сформований людиною, зливається в одне з релігійним баченням майбутнього в надприродному світі. Христоцентрична концепція особи, розглядаючи кожну особу як співучасника есхатологічного плану, який реалізується за допомогою Христа, робить релігійний елемент іманентною частиною кожної індивідуальної людської долі і всієї людської цивілізації. Християнізація цивілізації здійснюється ніби із середини, виникає ніби із онтологічних засад самої людської особи – суб’єкта праці. За такого підходу втрачаються будь-які засади провідного у неомістській онтології поділу людини на “особу” і “індивіда”, а також і виокремлення двох автономних площин діяльності християнина, які пов’язані з “духовним порядком” і “порядком мирським” [3]. В христоцентричному персоналізмі Івана Павла II цей дуалізм зникає. Все мирське, так як і майбутнє надприродне буття, є домівкою Христа, полем діяльності особи, співпрацюючої з Христом.

Не буде перебільшенням сказати, що соціальний працівник відповідальний за соціальне, фізичне та духовне благополуччя свого підопічного, адже нема іншої настанови, аніж основоположної заповіді Христа: “Люби ближнього свого, як самого себе” [Мт 12:31] Для цього необхідно відчутти в собі Божий образ (почуття гідності) та бажання очистити його своїм покайням (почуття совісті). Суспільна реальність мала б бути передусім множиною духовних існувань поєднаних у цілісність Богом та не раціоналізованою комунікацією [6]. Без цих засадних настанов неможлива ефективна практика фахівця соціальної роботи. Його внутрішня культура, інтелігентність, прояв моральних чеснот підпорядковується досягнення кінцевої мети: зробити все, за будь-якої можливості, задля здоров’я, благополуччя та щастя людини, незалежно від того, яке б вона не займала соціальне становище в суспільстві. Адже найвищий дар на землі – життя людини.

1. Грицанов В. Мунье // Новейший философский словарь. – Мн.: Книжн. Дом, 2001.
2. Дуйкін В. Християнський персоналізм Івана – Павла / Наук. Записки “Історія”. – 2001. – № 4. – С. 119–122.
3. Кравченко В. Теологічний персоналізм Кароля Войтили // Нова парадигма. – 2009. – Вип. 83.
4. Мунье С. Манифест персоналізма. – М.: Республика, 1999.
5. Соціальна доктрина Церкви (Збірник статей). – Львів, 1998.
6. Соціальна філософія. Короткий енцикл. сл. / За ред. В. Андрущенко. – М.: Герлага; К. – Харків: Рубікон, 1997.
7. Wojtyła K. Osoba i czyn. – Krakow, 1969.
8. Jan Pawel II. Laborem exercens. – “Tygodnik Powszechny”, 1981.

ІНДИКАТОР ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ – ГОЛОСУВАННЯ У В’ЯЗНИЦЯХ УКРАЇНИ В 2007–12 РОКАХ

БЛУМ С. (Сполучені Штати Америки)

Copyright © 2013

Нині існують проблеми з вимірюваннями демократизації. На це вказують як дослідження у кожній окремій країні, так і великі порівняльні набори даних (Freedom House), що включають широкий спектр змінних (інституційні чинники, свобода слова, відкритість ЗМІ, вибори тощо). Навіть при аналізі одного фактору, як от виборів, важко відслідкувати рух до або від демократії.

Альтернативний методом, котрий використовується нами, згідно із Геддесом (2003), є метод вимірювання, сутність якого полягає в тому, що застосовується принцип: “велике питання, мала відповідь”. Обирається один із аспектів, який свідчить про готовність влади грати за демократичними правилами. У більшості країн, особливо